Prof. dr hab. Piotr Oleś

Recenzja pracy doktorskiej Jana Rybaka, pt.: „Psychologiczne uwarunkowania dobrostanu psychicznego ze szczególnym uwzględnieniem wdzięczności"

Przedstawiony przez Jana Rybaka cykl publikacji pochodzących z lat 2021 – 2025 zawiera 7 tekstów o zróżnicowanym charakterze i wartości naukowej. Są to dwa teksty teoretyczne i 5 empirycznych. Spośród siedmiu tekstów, 6 stanowią artykuły opublikowane po angielsku (5), lub po polsku (1), w *European Research Studies Journal* (2), *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* (2), oraz po jednym w *Polish Psychological Bulletin, Scientific Papers of Silesian University of Technology*. Autorski tekst Jana Rybaka, kończący serię, to rozdział opublikowany w książce pod redakcją Artura Woźnego. Doktorant jest pierwszym autorem dwóch artykułów, a w pozostałych podaje swój wkład jako 50% albo 33%, w zależności od liczby autorów. Można przyjąć, że w przybliżeniu spełnia to kryteria opracowane przez Komitet Psychologii PAN dla prac doktorskich będących cyklem publikacji.

Wprowadzenie obejmuje 18 stron i jest zarazem rodzajem teoretycznego wstępu, jak również próbą integracji różnych badań i ich wątków przewodnich. Kluczową zmienną wydaje się dobrostan; aż prosi się o wielowymiarowy model potencjalnych uwarunkowań dobrostanu. Autor sygnalizuje we „Wprowadzeniu" trzy badania, natomiast publikacji empirycznych jest pięć. Dla jasności przekazu, ale być może także w celu przeanalizowania bardziej złożonego modelu współzależności (większość badań to proste zestawienie wyników uzyskanych w badaniu dwoma kwestionariuszami), warto podać, które badania były podstawą których artykułów. Hipoteza 1, podana we „Wprowadzeniu" (s. 9), to moim zdaniem raczej założenie pozwalające stawiać konkretne pytania i hipotezy szczegółowe, niż hipoteza, tym bardziej, iż byłaby do weryfikacji raczej w badaniach podłużnych niż poprzecznych. Dość podobne zastrzeżenie mam do hipotezy 1.1., jak bowiem zweryfikować, czy „Poczucie bezpieczeństwa stanowi fundamentalny warunek sprzyjający rozwojowi psychicznemu"? (podkreślenie moje).

Mam również wrażenie, że Autor myli uzasadnienie hipotez na podstawie teorii z ich empiryczną weryfikacją. Co bowiem znaczy tekst: „Część uwzględnionych zmiennych wykazywała pozytywne związki z dobrostanem na poziomie

empirycznym, natomiast część została powiązana z dobrostanem na gruncie analiz teoretycznych" (s. 15)? Nie bardzo też rozumiem, dlaczego Autor używa terminu „rezyliencja" zamiast konsekwentnie – „sprężystość" ?

W przypadku dzieł współautorskich pewnym wyzwaniem dla recenzenta pozostaje kwestia oryginalnego wkładu Autora doktoratu w powstanie tych publikacji. W tym przypadku Jan Rybak stara się precyzyjnie określić swój wkład, niekiedy jednak pozostawiając (zbyt) mało miejsca dla współautorów.

Przedstawione opublikowane artykuły to głównie raporty z empirycznych badań o charakterze korelacyjnym, w których eksplorowano relacje między wdzięcznością a innymi zmiennymi. Są cztery takie publikacje. Teksty 5 i 6 – opublikowane w dobrym międzynarodowym czasopiśmie – dotyczą innej tematyki i prawdopodobnie zostały włączone do cyklu „monotematycznych publikacji" ze względów pragmatycznych. Można było tak zrobić, zwłaszcza jeśli we wprowadzeniu uzasadniono, iż wspólnym mianownikiem cyklu jest dobrostan. Oryginalną właściwością projektu jest uwzględnienie zmiennych dość szerokiego spektrum, od uwarunkowanych ewolucyjnie, przez ukształtowane w toku psychospołecznych oddziaływań po *stricte* intencjonalne, egzystencjalno-duchowe. Do pomiaru zmiennych stosowano odpowiednie kwestionariusze, a grupy liczyły od ok. 140 do 200 młodych dorosłych, z przewagą kobiet. (W ostatnim badaniu to ponad 350 osób.

Z uwagi na treść i strukturę projektu można sformułować pewne uwagi ogólne. Po pierwsze, badania mają częściowo charakter interdyscyplinarny, sięgając kwestii organizacji pracy i zarządzania. Po drugie, zarówno same badania, jak i strategie opracowania wyników są dość proste, stąd większość wniosków wydaje się intuicyjnie zrozumiałych. Po trzecie, czy szacowanie wielkości prób odbywało się na podstawie zakładanej psychometrycznej wartości wyników, to jest ich istotności i wielkości efektu? Po czwarte, czy dobór uczestniczek i uczestników reprezentujących określony rodzaj wykształcenia był celowy, i jak to ma się do możliwości interpretacji oraz uogólniania wniosków z badań? Szczegółowe uwagi do poszczególnych części podaję poniżej:

1. "Wdzięczność a poczucie długu w sytuacji otrzymywania pomocy" – artykuł opublikowany w *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* (2021), we współautorstwie z Agatą Wolanin – służył głównie rozróżnieniu wdzięczności i

poczucia długu, na podstawie materiału empirycznego. Autorzy proponują w nim pomysłowe procedury manipulacji zmiennymi i rysują obiecujące perspektywy dalszych badań. Ten kierunek myślenia wart jest kontynuacji.

2. „Toward positive organization. The evolution of gratitude" – artykuł opublikowany w *Scientific Papers of Silesian University of Technology* (2022), we współautorstwie z Agatą Wolanin – przynosi ciekawe wyniki dotyczące powiązań między wdzięcznością a szybką i powolną historią życia. Wdzięczność korelowała istotnie z powolną strategią kształtowania historii życia – pytanie, dlaczego tylko u kobiet? Dwie ścieżki rozwojowe ukształtowane w toku ewolucji – powolna i szybka – w odniesieniu do człowieka zdają się odpowiadać strategiom reprodukcyjnym opisywanym jako maksymalizowanie jakości *versus* ilości[1]. Pytanie, jakie są relacje między tymi dwoma ewolucyjnie zorientowanymi koncepcjami?

3. Za szczególnie wartościowy uważam „Gratitude and quality of life in a personalist and existential approach" – artykuł opublikowany w *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* (2022), we współautorstwie z Agatą Wolanin. Po pierwsze porusza intrygujący problem powiązań między wdzięcznością a jakością życia rozpisaną na kilku poziomach, w tym duchowej jakości życia. Po drugie, przynosi ciekawe wyniki. Po trzecie, jest dobrze napisany i zredagowany. Nie znaczy to jednak, iż jest perfekcyjny. Zdanie: "Gratitude contributes to the development of the metaphysical dimension of quality of life to the same degree irrespectively of gender" (s. 92), sugeruje myślenie przyczynowo-skutkowe, do czego dane korelacyjne nie upoważniają. A przedstawienie w języku angielskim koncepcji Marii Straś-Romanowskiej nie jest neutralne z uwagi na płeć, napisane jest w rodzaju męskim, co od dawna nie jest akceptowalne w publikacjach naukowych z psychologii i innych nauk społecznych; co więcej, jest sprzeczne z egzystencjalnym podejściem Autorki, szczególnie uwrażliwionej na kwestie godności osoby. Obie kwestie są łatwe do skorygowania. Stąd też po poprawkach, uzupełnieniach i skrótach (w dyskusji wyników), artykuł ten mógł zostać opublikowany w czasopiśmie międzynarodowym o większym prestiżu i zasięgu.

---

[1] Belsky J., Steinberg L., Draper P. (1991). Childhood experience, interpersonal development, and reproductive strategy: An evolutionary theory of socialization. *Child Development*, *62*, 647-670.

4. "Perception of pandemic and student's quality of life in the initial stage of pandemic – a quantitative and qualitative perspective" – artykuł opublikowany w *Polish Psychological Bulletin* (2022); Jan Rybak jest trzecim autorem, stąd przestudiowałem go z mniejszą uwagą. W tekście tym zwracają uwagę co najmniej dwie rzeczy. Pierwszą jest wyróżnienie trzech sposobów psychologicznego funkcjonowania w pandemii dla kobiet i mężczyzn. Wprawdzie kryterium okazało się mało finezyjne, jednak wyniki ciekawe, a co najistotniejsze różniące się ze względu na płeć. Wprawdzie liczebność grupy mężczyzn była zbyt niska, by ich wyniki traktować jako w pełni miarodajne, niemniej z całą pewnością zachęcające do dalszych badań. Drugą jest kwestia metodologiczna to jest próba łączenia analiz ilościowych i jakościowych.

5. Spirituality in the workplace: The impact of Christian values on management style and employees' psychological well-being" – artykuł opublikowany w *European Research Studies Journal* (2025), we współautorstwie z Katarzyną Szmyd i Pawłem Odziomkiem – to tekst teoretyczny, w odróżnieniu od pozostałych. Jego wartością jest promowanie aksjologicznego podejścia w psychologii pracy i zarządzania, w tym szczególnie opierania relacji międzyludzkich na wartościach chrześcijańskich. Choć podzielam punkt widzenia Autorów co do wartości takiego ujmowania relacji i aktywności ludzkiej, to jednak sposób ujęcia problemu skłania mnie do zajęcia stanowiska polemicznego. Wszyscy w naszym kręgu kulturowym wyrastamy z korzeni kultury chrześcijańskiej, innymi słowy kultura przesycona jest wartościami chrześcijańskimi. Promowanie wartości chrześcijańskich w środowisku pracy i w zarządzaniu na ogół nie wymaga zatem polaryzacji i szukania różnic między istniejącym porządkiem rzeczy a proponowaną wizją świata zbliżonego do ideału, a raczej szukania podobieństw i możliwości promowania konkretnych rozwiązań opartych na wartościach.

Mam też dwie uwagi krytyczno-polemiczne. Po pierwsze jeśli chodzi o styl zarządzania, to zbieżność koncepcji opartej na wartościach religijnych z koncepcjami lidera etycznego, opiekuńczego lub dialogowego jest wręcz zadziwiająca[2]. Po drugie, uproszczeniem jest zbyt bliskie kojarzenie zjawiska wypalenia z odhumanizowanymi

[2] Patrz np.: Oleś, P.K. (2026). Dialogowy lider. P. Fortuna W: A. Czerw, (red.), *Psychologia pozytywna* (s. 65-78). Wydawnictwo Naukowe PWN.

relacjami w pracy. Uwarunkowań wypalenia jest więcej, a jednym z nich – jeśli nie najważniejszym – jest nadmierne angażowanie się(sic!) samej osoby.

6. "Mental resilience and satisfaction with life – Organizational perspective" – artykuł opublikowany w *European Research Studies Journal* (2025), we współautorstwie z Katarzyną Szmyd – to empiryczne stadium współzależności między sprężystością a satysfakcją z życia. Zgodnie z oczekiwaniem zmienne mają wspólną wariancję nieprzekraczającą 9% (zaskakująco mało). Nie potwierdziła się hipoteza na temat różnic w poziomie sprężystości ze względu na płeć. W dyskusji poddano te wyniki dość dokładnej interpretacji, trzeba jednak zauważyć, że zakres tematyczny dyskusji dość istotnie wykracza poza dane.

7. „Poczucie bezpieczeństwa jako warunek *sine qua non* dobrostanu – pomiędzy perspektywą ewolucyjną a międzykulturową" (2025) – to rozdział autorstwa Jana Rybaka, opublikowany w monografii „Wybrane zagadnienia bezpieczeństwa społecznego", pod redakcją Artura Woźnego i wydanej przez Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej. Rozważania mają charakter teoretyczny. Cechuje je przejrzystość, logika, zwięzłość i komunikatywność – po prostu dobrze napisany rozdział. Klarowne zestawienie perspektywy ewolucyjnej i międzykulturowej stanowi niewątpliwie mocny punkt tego tekstu (tabela 11.1, s. 359-360). Jednej rzeczy jednak nie rozumiem: Jak skomplikowane modle ścieżkowe mogą być metodologicznym ograniczeniem, a nie atutem?

Podsumowując, recenzowany cykl artykułów nie jest moim zdaniem spójny tematycznie; są bowiem dwa wątki przewodnie – wdzięczność i dobrostan. Nie zmienia to faktu, iż publikacje Jana Rybaka wnoszą do wiedzy nowe elementy, zwłaszcza dotyczące wdzięczności i jej korelatów. Za *novum*, uważam (1) odróżnienie wdzięczności i długu; (2) wykazanie związku wdzięczności z wymiarami jakości życia i historii życia; (3) replikacje powiązań dobrostanu ze sprężystością.

Rozprawa doktorska Jana Rybaka spełnia akademickie i ustawowe wymagania stawiane pracom doktorskim z zakresu psychologii. Ma też potencjał, który można i warto rozwijać. Wnoszę zatem do Wysokiej Rady ds. Stopni Naukowych Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie o przystąpienie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

3 września 2026